

1.6. TIMMEREN OP EIGEN HOUT?

Een verslag over een poging tot stichting van een produktie-associatie van houtbewerkers, Gent, 1902.

Guy Vanschoenbeek

*"Veel liever wenschten wij al de copera-
ties (sic) naar de maan, dan hierdoor een
enkel lid te verliezen."*

Leon Vanderhaeghen,
sekretaris van de Gentse socialistische
Houtbewerkersbond.

Werken in eigen beheer: nieuwigheid of oude remedie?

Het is merkwaardig hoe dikwijls de uitdrukking "niks nieuws onder de zon" opgaat voor de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging. Een van de stokpaardjes van de alternatieve beweging vandaag zijn de zgn. "nieuwe koöperaties", waarmee allerlei produktiekoöperaties bedoeld worden. Uit de term "nieuwe" koöperaties blijkt reeds voldoende hoe weinig historisch besef er in die kringen heerst. Al kan hierbij ter verontschuldiging worden ingeroepen dat de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging relatief weinig aandacht aan de vroeger "produktieassociaties" heeft besteed(1). Wie zijn aandacht op deze originele antikapitalistische experimenten toespitst, moet meestal te rade gaan bij de oudere werken over de geschiedenis van de arbeidersbeweging die tevens dikwijls de enige bronnen voor dit onderwerp zijn: archieven hebben de produktieve samenwerkers zelden of nooit nagelaten(2).

Al bestaat het beroemdste voorbeeld van een produktiekoöperatie uit de pioniersdagen der arbeidersbeweging nog steeds (we bedoelen hier de Verrerie Ouvrier van Albi, aan het einde van de 19e eeuw na een staking van glasblazers onder impuls van Jean Jaurès opgericht: vandaag bestaat ze nog, met staatssteun, onder een enigszins gewijzigde beheersstructuur); de meeste experimenten van rond de eeuwwisseling zijn na enkele decennia opgedoekt. Komt daarbij nog dat de produktiekoöperaties nooit een belangrijk aandeel in de markt en de tewerkstelling hebben verworven. Dit in tegenstelling tot bvb. de verbruikerskoöperatieven die tot in de jaren zeventig een belangrijk aandeel in de distributie innamen en als sektor verscheidene duizenden tewerkstelden, als we ons tot een Belgisch voorbeeld beperken.

Wat betreft de "oudere" produktiekoöperaties beschikken we bij onze Noorderburen wel over een vrij uitgebreide en archivaalisch goed gedokumenteerde studie over de "bedrijven in eigen beheer"(3). Dit komt voornamelijk omdat de archieven van de Nederlandse Bond voor Gemeenschappelijk Grondbezit (G.G.B.), de voornaamste promotor van de associatieve gedachte in Nederland, goed bewaard zijn gebleven. Die G.G.B. was trouwens een praktisch

uitvloeisel van een bredere sociaal-anarchistische ideeënstroming in Nederland, waarin het kleinschalig zelfbeheer als één der voornaamste sociale remedies werd naar voor geschoven.

In België was die sociaal-anarchistische ideeënonderstroom nauwelijks aanwezig: het is mogelijk dat de Mechelse "vrij-socialistische" stoelenmakers rond de gebroeders Bus en de controversiële figuur Verbelen ooit gedacht hebben aan een samenwerkende produktievennootschap. Als we Louis Bertrand en andere vroege geschiedschrijvers moeten geloven deed het fenomeen zich rond 1900 voornamelijk in en rond de B.W.P. voor. Voor Gent kunnen we uit eigen onderzoek die indruk enkel bevestigen(4): hier hadden sinds 1886 zelfs de industriële metaalbewerker hun koöperatieve "ijzerwaren- en stovenwinkel" geïntegreerd in Vooruit. De (socialistische) sigarenmakers rolden vanaf 1889 tabak in samenwerkend verband. Na een gewelddadige staking in juni 1900 hadden de dokwerkers een koöperatieve maatschappij voor het laden en lossen van schepen opgericht. Daarnaast waren er de kleren- en schoenateliers die werkten voor de magazijnen van Vooruit, en uiteraard de bakkerij op de Nijverheidslaan, de primaire activiteit van S.M. Vooruit nr.1. Die bedrijvigheden willen we als "koöperatieve produktie" enigszins apart houden omdat hun levenskracht rechtstreeks en uitsluitend afhing van de positie die Vooruit in de distributie had verworven. En tenslotte betreft het hier eerder werknemers van het "klassieke" loontrekkerstype, eerder dan associatieve gezellen die samen hun werk beheerden en deelden in de winst. Evenzeer laten we hier de in 1897 opgerichte koöperatieve Volksdrukkerij buiten beschouwing: de werknemersgroep en het produktieapparaat hiertoe waren reeds vanaf 1884 aan het groeien. Het dagblad Vooruit en de socialistische propaganda-stroom vormden de economische basis voor het bedrijf. Het motief tot oprichting lag voornamelijk in een juridische bescherming tegen mogelijke vervolging van Vooruit bij persdelikten (voorheen dreigde telkens de inbeslagname van het ganse drukkersgerief).

Meer in de lijn van de eigenlijke produktieassociatie ligt de in 1900 door Gentse socialistische metsers opgerichte S.M. De Vereenigde Bouwwerklieden. Op haar geschiedenis zullen we later nog terugkomen, al is die geschiedenis van kapitaal belang in deze kontekst.

En voorts is er in 1903-1904 te Gent de oprichting van de Samenwerkende Stoomweverij "De Vereenigde Wevers": we mogen gerust Ansele en andere tijdgenoten geloven dat het hier om de meest "stoutmoedige daad" in de geschiedenis van het koöperatieve produktiewezen ging. Voor het eerst werd immers een produktieassociatie gelanceerd in een typische industriële sektor, de katoenweverij, de kenmerkende Gentse industriële activiteit. De andere produktiekoöperatieven behelsden immers typische kleinschalige, semi-industriële of artisanale activiteiten. Zeven jaar lang beriepen de "vereenigde wevers" tegenover de burgerlijke kritikers zich op Galilei's beroemde uitspraak: "En toch draait ze ...". In 1910 werd nolens volens de koöperatieve vorm verlaten en de N.V. De Vereenigde Weverijen en Spinnerijen gevormd. Daar werd een kwart eeuw lang de myte levend gehouden dat men er "de lijkwade van het kapitalisme" zou spinnen en weven.

Maar zoals gezegd, voor al deze originele bedrijven ontbreken de essentiële archiefstukken die toelaten ons een goed begrip te vormen over het ontstaan en de evolutie ervan(5).

Welke waren de moeilijkheden die deze producenten in eigen beheer bij de uitwerking van hun ideeën ondervonden? En welke waren hun motieven? (Volgens ons is dit één der belangrijkste vragen.) Dit zijn enige vragen die ook de nieuwe koöperanten van vandaag kunnen interesseren. Want het revival van de associatieve gedachte dat vooral uit ekologische en basissocialistische hoek wordt gepredikt(6), is duidelijk een pad dat niet over rozen loopt. Enige historische zelfrelativering is hier best op zijn plaats. En inzicht en kennis in de moeilijkheden van tachtig jaar geleden kan ook wellicht een weinig troost bieden in het dagdagelijkse koöperatieve gewroet.

Enkele jaren geleden verwierf AMSAB een klein maar interessant archief van de Gentse afdeling van de Algemene Centrale (A.B.V.V.). Deze archiefstorting omvatte o.m. een belangwekkend "Verslagboek der Houtbewerkers van Gent", lopende van 7.1.1901 tot 19.12.1902, benevens een handgeschreven stuk van de sekretaris der (socialistische) Houtbewerkers, Leon Vanderhaeghen, "Verslag over het stichten eener coöperatie". Dit verslag leek ons belangrijk genoeg om in AMSAB-Tijdingen te laten verschijnen, omdat het juist zo een essentieel archiefstuk was als hoger bedoeld. Het verslagboek bevat de neerslag van enkele kommissievergaderingen die aan de bespreking ervan werden gewijd.

Uiteindelijk betrof het een mislukte poging tot stichten van een produktiecoöperatie, zoals we verder zullen zien. Maar alleszins wordt in het verslag en de bespreking een glashelder antwoord gegeven op de vragen naar motieven en moeilijkheden die ons bezighouden.

Eerst echter moeten we één en ander kwijt over de socialistische houtbewerkers, en de schrijver Leon Vanderhaeghen.

De Vereenigde Houtbewerkers: een groep apart?

"... En de houtbewerkers vinden er thans geen graten meer in om met de fabriekwerkers samen te komen. Zij zijn er fier op met hunne lot- en klassegenoten samen te gaan."

Leon Vanderhaeghen bij de vlaggehuldiging van de houtbewerkers, 11 april 1912.

Rond 1900 was de voornaamste bedrijvigheid in de Gentse industriële regio de textielnijverheid: deze liet andere belangrijke tewerkstellingssectoren als metaal en transport (haven) nog ver achter zich. Nochtans werden door de hoogbloei van de textielnijverheid talrijke andere bedrijfstakken aangezwengeld: niet in het minst takken die rechtstreeks of onrechtstreeks te maken hadden met het bouwbedrijf.

Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de houtverwerkende sektor in het Gentse rond 1900 in expansie was: volgens de cijfers van de industriële tellingen steeg het aantal tewerkgestelden in

de sektor "bois et ameublement" tussen 1896 en 1910 van een goede 1.700 tot zo'n 2.700 eenheden, een aangroei van op zijn minst 1.000 nieuwe arbeidsplaatsen. Die globale cijfers maskeren echter een aantal deeltendenzen die belangrijk zijn voor een juist begrip van de arbeidsmarkt van de sektor hout. Houtbewerkers waren er van vele soorten: schrijnwerkers, meubelmakers, trapmakers, modelmakers, houtzagers, draaiers, kadermakers, rijtuigmakers, timmerlui, naast bobijnmakers, klompenmakers, bankenmakers, scheepstimmerlui ...tot zelfs makers van doodskisten. En al deze deelsektoren kenden hun specifieke evolutie(7). Een paar opvallende trekken: tussen 1896 en 1910 steeg het aantal mechanische houtzagerijen in het Gentse van 15 naar 18. De tewerkstelling in die houtzagerijen steeg van 248 naar 1.046 eenheden: de aangroei in de totale sektor houtverwerking geschiedde dus voor vier vijfden in de mechanische zagerijen.

De groei van de mechanische zagerijen duidt ook op een stijgende industrialisering van de houtverwerkende nijverheid. Niet alleen zien we een groeiende schaalvergroting van deze bedrijven, in toenemende mate werd ook beroep gedaan op de industriële stoomkracht. Het machinepark van de houtzagerijen, in 1896 goed voor 539 PK, maakte in 1910 reeds gebruik van 1.230 PK; in beide gevallen de absolute hoofdbrok van de aangewende stoomkracht in de totaalsektor hout. Maar ook in andere sektoren deed die mechanisatie zich voor: het aantal mechanische schrijnwerkerijen steeg van 4 tot 20 tussen 1896 en 1910, de tewerkstelling verviervoudigde er (van 20 tot 102), de stoomkracht verachtvoudigde (van 23 tot 163 PK). Dit alles terwijl het aantal ambachtelijke schrijnwerkerijen afnam van 168 tot 119 bedrijven, met een tewerkstellingsval van 210 naar 160 eenheden (hier werden in 1910, evenmin als in 1896, motoren aangewend).

Die cijfers geven duidelijk aan met welke problemen het houtbewerkersvak werd gekonfronteerd: industriële schaalvergroting en mechanisering bedreigden de typische ambachtelijke kenmerken van de sektor. Vakmanschap werd vervangen door monotone industriële arbeid. Persoonlijk contact tussen "meester" en "gezel", vakman en klient ging verloren en werd ingenomen door onpersoonlijke fabrieksrelaties. Alhoewel hier geen allusie wordt van gemaakt in het verslag en de besprekingen rond de houtbewerkerskoöperatie, toch lijkt het ons evident dat het verval van het ambachtelijke vakmanschap één der onderliggende motieven heeft gevormd. Ik trek een parallel met de oprichting van de koopertieve weverij: vanaf 1880 ziet men te Gent een systematische patronale politiek om weverijen te verplaatsen naar platelandscentra, de oprichting van een koopertieve weverij lijkt mij hier een defensieve reactie op te zijn. Het gaat hier wel niet om een ambachtelijk beroep, al speelden in de organisatie van de weverijen bepaalde aloude ambachtelijk trekken mee.

Fait is zeker, het syndikalisme - a fortiori het socialistische - onder de houtbewerkers ontstond in kringen van ambachtelui. Meer nog, ambachtelui die zich tegenover de "fabrieksraden" als echte "arbeidersaristokraten" gedroegen. Enige opmerkingen in een herdenkingsartikel uit 1912 illustreren duidelijk die mentaliteit:

"... en in dien tijd meenden nog de Houtbewerkers in het algemeen van eene andere stof gemaakt te zijn en zij zouden het als eene vernedering aanzien hebben, indien ze zich samen met de werklieden der fabrieken aangesloten hadden bij de partij."

We schrijven dan 1886: de vereniging telde nauwelijks 40 leden.

"Wij hadden dus te kampen tegen de onverschilligheid onzer stielgenoten, en het vooroordeel dat bij hen heerschte: dat zij tot eene andere klas van werkmenschen behoorden, dan de gewone werkmenschen."(8).

Een eerste vereniging van timmerlui en schrijnwerkers was reeds in 1867 gesticht in de herberg "De Gemeente Gavere", aan de Rodekoningstraat. Het was een niet-socialistische vereniging, al is èèn regel uit hun statuten kenmerkend voor een vrij kombatieve mentaliteit: meestergasten waren uitgesloten. Vrij vlug organiseerden ze 517 vakgenoten. Maar na een mislukte staking in hetzelfde jaar stortte de vereniging in elkaar. In 1873, een moment van heropleving voor de ganse beweging te Gent, werd de schrijnwerkersvereniging heropgericht, maar na een schemerig bestaan in 1880 opgeschort.

De meubelmakers van hun kant richtten in 1872 een vereniging op die slechts 1 jaar bestond. Let wel hoe verschillende deelsektoren zich apart organiseerden.

In de jaren 1879-1880 kwam met steun uit Antwerpen en Brussel een nieuwe, ditmaal definitieve, socialistische Meubelmakersbond tot stand, zetelend in het "Café du Nord" aan de Vrijdagsmarkt. Oprichter, bezieler en voorzitter van deze vereniging was Jan LAMPENS die tot aan zijn dood in 1922(9) een vooraanstaande rol in de beweging zou vervullen. In 1883 kwam uit de hoek van de timmerlui een nieuwe bond tot stand die de meer algemene naam van Houtbewerkersbond aannam. In 1888 fuseerden beiden tot "Vereenigde Houtbewerkers"; in 1907 voegden zich hierbij nog de vergulders, die echter enigszins op hun autonomie bleven staan: de nieuwe naam werd immers "Vereenigde Houtbewerkers en vergulders"(10).

De evolutie van het houtbewerkeressyndikalisme te Gent (tot 1914) kunnen we het best weergeven aan de hand van de ledentallen. In de tabel die volgt geven we ook de ledentallen voor de kristelijke, liberale en neutrale vakbonden. Over de laatste twee zijn we het slechtst ingelicht; de kristelijke, of beter "anti-socialistische" houtbewerkerbond "Recht en Plicht" werd eerst in 1890 opgericht.

Tabel 1. Ledentallen der houtbewerkerbonden te Gent(11).

<u>Jaartal</u>	<u>Socialisten</u>	<u>Kristenen</u>	<u>Liberalen</u>	<u>Onafhanke- lijken</u>
Houtbewerker-Meubelmakers				
1885	40	43		
1886	50	60		
1887	<u>50</u>	<u>70</u>		
Vereenigde Houtbewerkeren				
1895 maart	150			
dec.	582			
1898	470			
1900	650	92	95	220
1902	530			
1903	600	128	30	102
1904	660	140	24	
1905	680	150		
1907	1050	136	35	102
1910	940			
1911	917	187	31	125
1912	1000	178	33	135
1913	1000			

Deze tabel vraagt om enige verduidelijking en commentaar. De cijfers na 1900 hebben een quasi-officieel karakter: vanaf 1900 waren de diverse bonden aangesloten bij het onder impuls van Louis Varlez tot stand gekomen Stedelijk Werklozenfonds, en de opgenomen ledentallen werden via deze instelling min of meer geverifieerd.

Opvallend is wel de vrij hoge syndikaliseringsgraad die reeds voor 1914 wordt bereikt: nemen we een tewerkstelling van 2.700/ eenheden rond 1910 als vergelijkingspunt, dan komen we aan een representativiteitscoëfficiënt van 50 % rond hetzelfde tijdstip. Dit op een ogenblik dat de doorsnee syndikalisatiegraad in België nauwelijks 10 % bedraagt. De werking van het Stedelijk Werklozenfonds is hier zeker niet vreemd aan: de vakbonden waren reeds van loutere "weerstandkas" (ondersteuning bij stakingen) geëvolueerd tot een essentiële schakel in het op vrijwillige basis georganiseerde sociale zekerheidsstelsel. Direkte sociale aktie werd in groeiende mate vervangen door sociaal dienstbetoon(12).

Binnen de georganiseerde houtbewerkerbeweging is het socialistisch syndikalisme opvallend en absoluut majoritair. Het liberale en neutrale syndikalisme boert duidelijk achteruit, het antisocialisme weet zijn positie wel te verbeteren, maar weet toch nauwelijks boven een 1 tegen 5 krachtsverhouding t.o.v. de socia-

listen uit te komen. Die indruk van socialistische hegemonie wordt nog versterkt wanneer we de uitslagen van de verkiezingen voor de Werk- en Nijverheidsraden bekijken(13).

De evolutie van de Vereenigde Houtbewerders toont een aantal duidelijke sprongen: ondanks de unifikatie in 1888 wist de bond toch slechts een 150 leden te verenigen. De grote sprong voorwaarts komt in het jaar 1895. Het is een algemene vaststelling voor gans het socialistisch syndikalisme in het Gentse: om en rond de voor de socialisten succesvolle gemeenteraadsverkiezingen in oktober 1895 ontstond een intens klimaat van sociale agitatie (massale stakingen in de textiel, een voor het patronaat falikant aflopende lock-out in de metaal). Het leek wel of de plotse en spektakulaire doorbraak van de B.W.P. op gemeentelijk niveau(14), ook een doorbraak van het syndikale bewustzijn opriep. De socialistische vakbonden verviervoudigden hun ledental: de evolutie van de houtbewerders volgt dus die algemene trend. Belangrijkste konsekwentie hiervan op structureel vlak was dat de bond zich vanaf 1897 een bezoldigd, fulltime "bestendig sekretaris" kon veroorloven(15).

Een professioneel opgebouwde administratie werd trouwens vanaf 1900, na de aansluiting bij het Stedelijk Werklozenfonds, een absolute noodzaak. Een tijdelijke terugval in 1902 (na de algemene staking voor Algemeen Stemrecht) buiten beschouwing gelaten, konden de Vereenigde Houtbewerders zich handhaven op een niveau van 600 en meer leden. De sprong voorwaarts in 1907 put uit twee bronnen: enerzijds was er de aansluiting van de vergulders (die nog in 1903 als autonome organisatie 103 leden telden), voorts was er een massale geslaagde staking in hetzelfde jaar die een nieuwe verenigingsdynamiek op gang bracht.

De positie die de "Verenigde Houtbewerders en vergulders" aan de vooravond van de eerste Wereldoorlog hadden verworven, mag ons niet doen vergeten dat rond het tijdstip dat de "koöperatie" ter discussie werd gesteld, enigszins een stagnatie merkbaar was; ondanks de supplementaire aantrekkingskracht die het werklozenfonds betekende. Deze relatieve stagnatie kan ook een bijkomend motief gevormd hebben tot het stichten van een koöperatie: een nieuw aktieveld dat als bijkomende rekruteringsbasis kon dienen.

In hoeverre die positieve ledencurve o.m. bepaald wordt door de hogervernoemde sociaal-ekonomische koördinaten in de houtverwerkende sektor (schaalvergroting, mechanisatie...) is moeilijk te zeggen, m.a.w. rekruteerde de socialistische vakbond meer en meer de groeiende massa "fabrieks"-houtverwerkers uit de mechanische zagerijen in schrijnwerkingen? We beschikken nauwelijks over gegevens betreffende de interne sociale stratifikatie van de Verenigde Houtbewerders. Een beperkt antwoord hierop biedt een verslag uit 1913(16). Hierin worden voor de jaren 1911-1912 de aantallen bij werkloosheid ondersteunde leden gegeven, ingedeeld naar beroep en vak.

Tabel 2. Werkloze (socialistische) houtbewerkers 1911-1912, per vak.

	<u>1911</u>	<u>1912</u>
schrijnwerkers	62	47
meubelmakers	26	29
vergulders	10	26
beeldhouders	17	15
mechaniekwerkers	21	15
stoelmakers	6	5
kuipers	3	5
modelmakers	2	4
pianomakers	5	4
draaiers	1	3
rijtuigmakers	0	1
scheepsbouwers	1	2
TOTAAL	166	156

De specifieke werkloosheidsconjunctuur per vak buiten beschouwing gelaten (hiertoe ontbreken de gegevens), valt op hoe klein de groep "mechaniekwerkers" is : bedoeld zijn hier de arbeiders uit de zagerijen. Mogelijk is natuurlijk dat in de belangrijke subgroep "schrijnwerkers" voornamelijk werknemers uit de grotere bedrijven zitten. Als we de cijfergegevens betreffende de subgroep "schrijnwerkers" retroactief extrapoleren naar 1900, dan mogen we stellen dat de hogere werkloosheid van deze groep (1/3 tot 1/4 van het totaal aantal werkloze houtbewerkers) waarschijnlijk een bijkomend motief vormde tot het plannen van een koöperatie, die zich immers hoofdzakelijk tot deze groep richtte. Een koöperatie kon bovendien mogelijks de financiële last voor de syndikale werklozenkas verlichten(17).

We nemen toch wel te mogen konkluderen dat de socialistische houtwerkersbond nog voor een belangrijk deel ambachtslui organiseerde. Op twee groepen willen we tenslotte de aandacht vestigen. Enerzijds zijn er de "modelmakers": deze waren wel aangesloten bij de Houtbewerkersbond, maar werkten niet in de houtverwerkende sector maar wel in andere industriële bedrijven, voornamelijk de metaalbedrijven (Carels, Vande Kerckhove ...). In het verslag van 1913 wordt inzake loonsverhogingen per subsector van hen gezegd dat zij "stilaan het hoofd der beweging" worden.

Verder zijn er de pianomakers, uit huizen als Van Hyfte, Beyer en Moermans: een ambachtelijke sektor die wel een duidelijke expansie kende. Van 6 bedrijven in 1896 met 73 loontrekkenden evolueerde het pianomaken tot 8 bedrijven in 1910 met 144 werknemers (dit ondanks een duidelijke opmars van de mechanisering: van 4 naar 42 pk voor dezelfde tijdstippen). De pianomakers waren een "arbeidersaristocratie" in de ware zin van het woord. Kenmerkend voor het sociaal klimaat in de sector is de quasi afwezigheid van

stakingskonflikten, meer dan eens wordt in de socialistische pers gewezen op de traditie van sociaal overleg in het pianobedrijf(18).

In kwantitatief opzicht is het aandeel van de pianomakers bij de "Vereenigde Houtbewerkers" misschien niet belangrijk, kwalitatief wel: we mogen niet vergeten dat Jan Lampens, stichter-voorzitter van de vakbond, van beroep pianomaker in het huis Van Hyfte was. Lampens werd in 1908 tot B.W.P.-volksvertegenwoordiger verkozen: in 1909 werd hij bovendien socialistische schepen der stad Gent. Daarmee speelde hij als politiek mandataris de "tweede viool" in de Gentse socialistische beweging na Edward Anseele. Het verslagboek van de Houtbewerkers duidt voldoende aan hoe zij reeds vroeg probeerden hun voorzitter te coachen naar dit belangrijk politieke mandaat. Zij moesten daarvoor echter het einde van de progressistische flirt van de Gentse B.W.P. afwachten: tot 1908 was de radicosocialist Felix Cambier immers de tweede verkozen volksvertegenwoordiger op de B.W.P.-lijst voor het arrondissement Gent-Eeklo.

Voor een juist begrip van de structuur en de mentaliteit bij de Vereenigde Houtbewerkers moeten we tenslotte nog twee punten aanstippen.

Ten eerste, de Vereenigde Houtbewerkers slaagden er voor 1914 niet in uit hun stedelijk milieu te breken. Wel werden vruchteloze pogingen ondernomen om o.m. te Evergem en Lovendegem afdelingen te stichten. Daar bevonden zich immers een massa pendelaars die in de grote zagerijen aan de Gentse haven werkten. Zij vormden wel een rekruteringsbasis voor het kristelijk syndikalisme ter plaatse. Zo werd in 1907 op de Evergemse wijk Rabot een (kristelijke) Houtbewerkersbond gesticht, meer een globale sociokulturele vereniging dan een syndikaat (met turn- en jongerenafdeling, fanfare, ziekenfonds ...) die al vlug enige honderden leden telde(19). De neerbuigende houding van de stedelijke houtbewerkers tegenover die "onderkruipers van de buiten" is waarschijnlijk niet vreemd aan het geringe succes op het platteland.

Ten tweede, een duidelijke illustratie van het "aparte" karakter van de Vereenigde Houtbewerkers is hun aanhoudende weigering om met andere beroepsgroepen uit aanverwante sectoren tot een globaler en sterker syndikaat te komen. Tijdgenoot Louis Varlez vermeldt in een studie uit 1898 dat het plan bestond een Stedelijke (socialistische) bouwfederatie op te richten, waarin naast metsers en bouwwerklieden in de strikte zin, ook aanverwante in de bouw actieve vakken zouden vertegenwoordigd zijn, zoals schilders en houtbewerkers ... Het enige praktische resultaat van dit plan (een verre voorloper van de eerst in 1921 tot stand gekomen Algemene Centrale) was de oprichting van een gezamenlijke bodendienst tussen bouw- en houtwerkers. Deze bodendienst werd opgeheven wegens "dronkenschap" van de bode (een bouwvakker), althans volgens het Verslagboek der Houtbewerkers: die affaire zou trouwens als argument worden gebruikt om opname van de houtwerkerskoöperatie in de S.M. De Bouwwerklieden tegen te gaan. Tenslotte speelde misschien naijver t.o.v. de succesvolle Bouwvakkerskoöperatie (die toch rond 1900 de werken aan Ons Huis op de

Vrijdagmarkt deden) mee als motief om op "eigen houtje" te beginnen.

Leon Vanderhaeghen (1866-1913), "Een helderdenkende arbeider", (Vooruit, 21 mei 1913).

We willen nu de aandacht richten op de schrijver van het in bijlage bezorgde "Verslag" en de voornaamste interveniënt in het debat rond de houtbewerderskoöperatie, Leon Vanderhaeghen.

Leon Vanderhaeghen werd geboren te Gent op 29 april 1866. Als 17-jarige meubelmaker werd hij in 1883 lid van de socialistische Meubelmakersbond. Reeds in 1887 was hij hulpsekretaris van de vereniging. Wanneer de eerste sekretaris uitwijkt, wordt hij sekretaris van de in 1888 geünifieerde Verenigde Houtbewerders. Hij is dus nauwelijks 21 jaar wanneer hij de belangrijkste post in de vereniging op zich neemt. Samen met Seffers, Hardijns, Samijn e.a. behoort hij tot de groep jongeren die in de cruciale jaren 1885-1886 toetreden tot de Gentse socialistische beweging. Het is duidelijk dat Vanderhaeghen als runningmate van voorzitter Jan Lampens een belangrijke militante rol speelt in de strijd voor Algemeen Stemrecht tussen 1886 en 1893. Zo vinden we zijn naam regelmatig terug als spreker en in 1893 is hij afgevaardigde voor de Houtwerkers op het nationaal kongres van de B.W.P. waar beslist wordt over de algemene staking.

In april 1896 wordt hij verkozen tot lid van de Werk- en Nijverheidsraad te Gent, afdeling "bijhorige bouwnijverheid". Als gevolg van de spektakulaire groei van de vereniging, wordt hij vanaf 1897 de eerste bestendige sekretaris (bode en schrijver te samen) van de verenigde houtbewerders. Hij is het die, als syndikalist, steeds hamert op de noodzakelijke aansluiting van de kleine houtbewerdersbonden en die bovendien opkomt voor een sterke nationale organisatie. Het hoeft van ook niet te verwonderen dat hij sinds 1909 sekretaris is van de Belgische Houtwerkersfederatie en in juli 1912 stichter en eerste sekretaris van de Centrale Bond voor Houtbewerders. In die jaren vormt "centralisatie" één van de belangrijkste discussiepunten in de Belgische socialistische vakbeweging. Het Duitse voorbeeld van de "Freie Gewerkschaften" met hun machtige organisatie staat hierbij iedereen voor ogen. In oktober 1910 is het trouwens Vanderhaeghen die te Gent een voordracht houdt over de Duitse vakbeweging(20).

We vermelden nog dat Vanderhaeghen vanaf 1903 lid was van de Werkrechtterraad te Gent en vanaf 1907 beheerraadslid van de Stedelijke Werkbeurs. Tevens was hij lid van de Gemengde Verzoeningsraden voor de Bouw te Gent en voor de Houtnijverheid te Kortrijk. Als syndikalist was hij sinds 1909 de vertegenwoordiger van de houtbewerders in de Landelijke Raad van de B.W.P. en lid van het bureel van de Syndikale Kommissie. Bovendien wordt hij bij zijn dood in 1913 (21 mei) door Vooruit omschreven als de "voorzitter van de Gentse socialistische werkersverenigingen". We vermoeden dat het hier meer om een eretitel dan om een officiële functie gaat: een echte gewestelijke afdeling van de Syndicale Kommissie bestond er te Gent niet, slechts okkasioneel werd overleg gepleegd tussen de verschillende vakverenigingen. Het

Middencomiteit van de B.W.P. fungeerde als voornaamste kontaktforum.

Zeker is dat die honoraire titel wijst op de belangrijke rol die Vanderhaeghen in het Gentse socialistische concert speelde. Op politiek vlak was hij minder bedrijvig. We weten dat hij lid was van de vrijdenkersbond(21), bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1907 was hij kandidaat doch werd niet verkozen. Daarentegen verwierf hij wel in 1912 in het 3de kanton van Gent het mandaat van provincieraadslid, een mandaat dat hij nauwelijks een jaar kon vervullen. Zijn politieke rol speelde hij meer op het achterplan, als steun van volksvertegenwoordiger Jan Lampens.

Dat Leon Vanderhaeghen ook op andere momenten schrijverskwaliteiten vertoonde, bewijst niet alleen het "Verslag" en het nauwkeurig bijgehouden verslagboek van de Houtbewerkers, maar ook een brochure die hij in 1901 schreef, "De kanker der stielen", tegen het stukwerk(22). Vanderhaeghen was tevens stichter en voornaamste opsteller van het vakblad "De Houtbewerker", dat trouwens een praktisch uitvloeisel was van de discussie over de produktiecoöperatie.

Samengevat: een syndikalist in hart en nieren, een belangrijk figuur in het interne socialistische keukentje te Gent rond 1900, een autodidakt die de pen wist te hanteren. En een praktisch ingesteld iemand: het is niet toevallig dat Vanderhaeghen tevens kommissaris was van S.M. Vooruit, van de in 1910 opgericht N.V. De Vereenigde Weverijen en Spinnerijen en juist voor zijn dood in 1913 beheerder van de Belgische Bank van de Arbeid. Uit het werkingsverslag van de Vereenigde Houtbewerkers dat nog tijdens zijn laatste levensjaar (1913) werd gepubliceerd, weten we dat de Gentse socialistische houtbewerkers zo maar eventjes 43.435 frank in kas hadden, 33.417 frank hiervan werden in het spaarfonds van Vooruit, later in de Bank van de Arbeid belegd (ter vergelijking: Vooruit maakte in 1912 een brutowinst van 164.341 frank en bezat voor 4.005.528 frank aan gebouwen, meubels en machines). Dit is het meest duidelijke bilan van een kwarteeuw loopbaan als syndikaal sekretaris waarvan 16 jaar als bezoldigd sekretaris(23).

Over het voor en tegen het stichten eener coöperatie.

Het verslagboek van de houtbewerkers licht ons nauwkeurig in over de oorsprong en de evolutie van het debat rond de produktie-associatie. In de diverse vergaderingen die het debat sensu stricto voorafgaan vallen 2 weerkerende discussiepunten op die rechtstreeks aan de basis liggen van bedoelde discussie.

Regelmatig worden de werken aan "Ons Huis" (aan de Vrijdagmarkt, gebouwd tussen 1899-1902) besproken. Het blijkt dat enige houtbewerkers door S.M. Vooruit gebezigd worden bij deze werken en dat dit reeds jarenlang een konstante was in de bouwpolitiek van Vooruit. Er was dus al direkt in de beweging een mogelijke "klant", een afzetgebied. En eens te meer duikt in het verslagboek de vakmansfierheid op: zo wordt luid geprotesteerd tegen het feit dat Vooruit de niet-vakman De Wette als schrijnwer-

ker in dienst heeft genomen.

Op een vergadering op 26 juli 1901 wordt de stellige wens geuit dat de werken van Vooruit enkel aan echte vakmannen worden gegeven. Op dezelfde bestuurszitting spreekt Leon Vanderhaeghen over de grote werkloosheid die er in het vak heerst *"en we moeten ons afvragen wat het dezen winter zal zijn"*. Hij pleit voor het zoeken naar een praktische oplossing, het bestuur stelt echter defaitistisch dat er toch niets aan te doen is. Opnieuw, op 8 september 1901, wordt gezegd dat er tijdens de zomer nog nooit zoveel werkgebrek geweest is. Het is duidelijk dat bij Vanderhaeghen de idee aan het rijpen is, het is duidelijk wat zijn voornaamste motief is. Als plichtsbewust en nauwgezet sekretaris voelt hij de financiële druk op de vereniging, vooral op haar werklozenfonds.

Twee maand later, we schrijven 22 november 1901, meldt Vanderhaeghen *"... dat hij nogmaals eene vraag gekregen heeft om mede te doen voor het schrijfwerk van een huis, hij meent dat wij ons daarens ernstig zouden moeten mede bezig houden en of wij ja of neen eene samenwerking zouden stichten"*. Dat ene woord "nogmaals" dient onderstreept. Vanderhaeghen heeft duidelijk al nagedacht over de kwestie want zo vervolgt het verslag *"hij toont er al het voordeel maar ook de gevaren van aan"*. Op de vergadering is er al dadelijk één entoesiaste voorstander, het bestuurslid Jules Callebaut(24). Deze *"... is van gevoelen dat de samenwerking een afzonderlijk lichaam zou moeten zijn, die aandelen uitgeeft, de vereeniging kan geld lenen."* Sekretaris Vanderhaeghen is hier tegen gekant omdat *"dat geen enkel gevaar oplost"*. Tot slot wordt aangenomen de zaak eens grondig te bespreken.

Het zal echter nog tot de bestuursvergadering van 7 februari 1902 duren vooraleer het debat ten gronde wordt aangevat. Ter inleiding worden twee verslagen voorgesteld: het eerste van sekretaris Vanderhaeghen, een tweede, dat niet bewaard is gebleven, van de hand van J. Scheirre, die bedoelde bestuursvergadering voorzit(25). Na een "lange en leerzame discussie" wordt tenslotte een studiekommissie van twaalf leden opgericht.

Die kommissie zal in de loop van de maanden februari en maart 1902 viermaal vergaderen: terloops stippen we aan dat in april 1902 een nieuwe algemene staking voor A.S. zal losbarsten, de eraan voorafgaande maanden zijn een periode van intense politieke en sociale agitatie.

Op de eerste kommissievergadering, 24 februari 1902, voorgezeten door Vanderhaeghen, worden eerst de tegenargumenten ontwikkeld. Vooreerst zijn er een aantal externe hinderpalen. Kan men de concurrentie wel aan tegen de gemechaniseerde bedrijven, kan men bij aanbestedingen wel op tegen bazen *"die gedurig hunne gasten opzweepen"* (men gaat er van uit dat de koöperatie betere sociale voorwaarden moet bieden) en tegen architecten *"die gewoon zijn omgekocht te worden"*. Ten tweede zijn er interne bezwaren: de leden *"zijn nog niet opgewassen om in coöperatie te werken"*, als de schrijfwerkers beginnen zullen *"... de meubelmakers ook komen*

in coöperatie te werken", men vreest dat het hoofd van de coöperatie al te vlug patroon voor eigen rekening worden zal. En last but not least: men vreest met de metsers in twist te leven.

De opmerking over het "mekanisme" en vooral over de meubelmakers bevestigt ons vermoeden dat de coöperatie vooral bedoeld was om door de mechanisatie werkloos geworden schrijnwerkers op te vangen.

Wat de metsers betreft, Scheirre heeft met hen gesproken en verzekert dat zij niets liever willen dan samen te werken, een bewering die later weer zal worden ontkracht. Een ander commissielid, Alphonse De Meyer(26) *"verdedigt knap de coöperatie"* doch vraagt dat een onderzoek zou worden ingesteld wat in het algemeen de oorzaken zijn van *"het vallen der coöperatie van voortbrengst"*.

De tegenargumenten worden door Vanderhaeghen van tafel geveegd, klanten vinden of kapitaal is voor hem geen probleem. Het werk aan de diverse inrichtingen van Vooruit is permanent voldoende om 2 à 3 mannen te bezigen, bovendien *"wanneer wij ons niet inrichten zal al het werk voor Vooruit weer aan bazen gaan, die het dan aan gasten zullen geven die niet vereenigd zijn en misschien nog op ons schelden"*(27), voorts zijn er de aanbestedingen van de "Naamloze Bouwmaatschappij der Stad" waarin men wel kan concurreren omdat daar de toepassing van het minimumloon werd gevraagd (de verwezenlijking van een oude socialistische eis die voor het eerst werd gerealiseerd in de stedelijke sociale huisvesting). Vooruit en de stad zouden de voornaamste opdrachtgevers moeten zijn. Evenmin kon gebrek aan startkapitaal, nochtans een klassieke moeilijkheid voor het opstarten van een coöperatieve een probleem vormen: na werken aan Ons Huis in de magazijnen op de Vrijdagmarkt was er zo'n 6.000 frank aan winsten in de kas gekomen (volgens schatbewaarder Scheirre) en *"niemand kan ons het recht betwisten dat geld winstgevend te plaatsen"*. Tenslotte was de machtige S.M. Vooruit zelf destijds in 1881 begonnen met een lening van 2.000 frank uit de kas van de Broederlijke Wevers.

De vergadering van 3 maart 1902 begon met de opmerking van de sekretaris dat *"... hij in geen enkel deel het gedacht deelt, om samen met de metsers te werken"*. Reeds verscheidene malen hadden zij immers aangetoond dat zij *"... mensen zijn waar niet mede te handelen is ..."*: door hun toedoen was de vroegere bouwfederatie gevallen, de gemeenschappelijke bode (een metser) was een dronkaard enz.

"Veel liever zag ik", zegt de schrijver, "niets tot stand komen, dan iets dat door hun toedoen toch zou vallen, ook zou hij niets meer willen zeggen ten voordele der coöperatie."

en de aanwezigen delen zijn mening.

Die laatste zin duidt erop dat Vanderhaeghen minstens aan het twifelen was geslagen en verderop zien we die twijfel nog toenemen. In feite hebben we hier een direkte bron over een deliberatieproces dat zich bij de sekretaris der Houtbewerkeres voltrekt. Nadat hij eerst het debat op gang brengt, lijkt het

alsof hij na in zijn verslag methodisch voor- en nadelen te hebben afgewogen, de kant van de twijfel laat doorwegen. Het illustreert zijn karakter als een voorzichtig en toch zelfstandig denkend iemand.

Twee punten worden vervolgens nader onder de loep genomen: het beheer en de financiën. Wat dit laatste betreft wordt niets nieuws verteld: inbreng van de reeds gedane winsten en uitgifte van aandelen.

Voor wat betreft het bestuur, komt de oude vrees weer naar boven dat de hoofdverantwoordelijke al te vlug "een baas" zou worden: dat heeft men nogal eens vroeger gezien "... *maar het grootste deel die zich de coöperatie aantrekt heeft een veel hooger doel dan persoonlijke belangen*"(28). Men is het eens dat de coöperatieve directeur tevens in de praktijk het werk moet helpen uitvoeren. Deze verantwoordelijke dient te worden bijgestaan door een bestuur dat moet vergoed worden, en tenslotte dienen de interne relaties te worden geregeld in een reglement van inwendige orde.

Veel nieuws brengt deze vergadering dus niet: tenzij dat duidelijk en eenzijdig van de kant der houtbewerkers alle bruggen naar de metserscoöperatie worden opgeblazen. Bleef ondanks alles de "aristokratische" minachting t.o.v. het bouwvolk niet doorleven?

Een week later (10 maart 1902) moet de kommissie een lange monoloog van Vanderhaeghen aanhoren. Hij begint met zijn reeds eerder aangekondigde twijfels nog duidelijker te illustreren. Vooreerst wijst hij op de moeilijkheid dat de in de coöperatie tewerkgestelde personen in de mening leven er reeds een sociaal paradijs te zullen vinden : en, zo leert de ervaring, tenslotte komt bij elke aanmerking op hun werk het onvriendelijk verwijt "dat het hier nog slechter is dan bij een baas". Vandaar dat hij dan ook voorstelt een bestuur van niet-houtbewerkers te vormen om zodoende geen werkgever-werknemer relatie in de eigen vakgroep te scheppen : bovendien zou dit bestuur niet vergoed worden, om de coöperatieve werknemers minder stof tot kritiek op het bestuur te geven. Die voorstellen betreffende het bestuur lijken ons toch ver af te staan van de dikwijls zo geroemde notie "zelfbeheer" : het lijkt eerder alsof hier een klassiek bedrijf gaat gesticht worden, met kapitaalsinbreng van een vakbond, zonder inspraak van de werknemers.

Maar hoofdaandeel van Vanderhaeghens beschouwing betreft het gevaar of de gevaren die de coöperatie kan betekenen voor de vakbond : hij vreest een concurrentieslag onder de werkloze leden om er te kunnen werken, en bijgevolg ledenverlies van misnoegden die moeten geweigerd worden, er is mogelijks twist met de meubelmakers. Vandaar de krasse uitdrukking dat hij "al de coöperaties liever naar de maan wenst dan ook maar één lid te verliezen". Want indien de coöperatie haar sociale beloften niet kan waarmaken is dit ook geen beste propaganda voor de vakbond-geldschieter.

De laatste kommissievergadering (24 maart 1902) start

trouwens opnieuw met die verwensing van Vanderhaeghen. In zijn schets van de vele gevaren die het experiment voor de vakbond inhoudt, wordt hij volledig gevolgd door voorzitter Jan Lampens. Hebben zij ruggespraak gehouden of niet, beide topfiguren gaan akkoord "... dat de tijd nog niet gekomen is, om eene coöperatie te beginnen, daar de gasten er zelve nog niet voor opgewassen zijn".

De pianomaker Alfons De Meyer is tenslotte de enige die het oorspronkelijke plan nog blijft verdedigen. In de lijn van Callebaut verdedigt hij de absolute autonomie van het bedrijf, via eigen aandelen, zodat "*den bond zoveel verantwoordelijkheid niet zou moeten dragen*". Bovendien zou hij een soort "entreprise" (stukwerk) en een premiestelsel willen invoeren. Vooral met dit laatste slaat hij de bal deerlijk mis: het stukwerk is nu juist een van die typische stenen des aanstoots van de Verenigde Houtwerkers(29). En tegen de financiële autonomie wordt ingeroepen dat het kopen en aankopen van aandelen door de leden een zodanig wisselvallig karakter zal kennen dat de koöperatie nooit op voldoende vast kapitaal zal kunnen rekenen.

De kommissie werd ontbonden. Het experiment werd verwezen naar de Griekse kalenders, maar, aangezien de leden dienden rijp te worden gemaakt voor deze en andere socialistische ideeën, werd besloten tot uitgave van een vakblad, dat als middel om de meest passieve en gedesinteresseerde leden te bewerken veel geschikter werd geacht dan het houden van voordrachten.

Epiloog: tussen droom en werkelijkheid ...

... stonden te veel praktische bezwaren. Wel zou het blad "De houtbewerker" eind 1902 het licht zien(30). Dat was dan het meest tastbare resultaat van dit debat, de koöperatieve idee werd definitief begraven. Karel Beerblock, de eerste sekretaris van de Gentse B.W.P., maakt in een Huldeschrift ter gelegenheid van 25 jaar Vooruit (1906) wel enige allusies op die koöperatieve "voortbrengst" der meubelmakers(31), en bij Vanderhaeghens overlijden wordt wel gewag gemaakt van een "koöperatieve beeldhouwerij", doch in het verslag van 1912 wordt met geen woord gerept hierover. We vermoeden dat wel het oude systeem werd verdergezet waarbij Vooruit eventueel werkloze houtbewerkers engageerde. De Verenigde Houtbewerkers oriënteerden zich voortaan louter op het syndikale terrein: de problemen van een verdere unifikatie der deelsektoren en de centralisatie vroegen al hun aandacht. En tenslotte begon in de loop der jaren de werking van het werklozenfonds meer en meer gesmeerd te lopen, bovendien verbeterde de economische conjunctuur na 1902. Terwijl de andere grote koöperatieve produktie-experimenten niet eenduidig succesvol bleken te zijn. De weverij moest in 1910 de "kapitalistische" N.V.-vorm aannemen om haar leefbaarheid te bestendigen, en de S.M. De Bouwwerklieden kende rond 1904 een ernstige crisis.

Voor ons is gans dit debat nog enkel een historische illustratie van de ideeën, of beter de dromen tot zelfs illusies die rond 1900 in de socialistische beweging ter discussie stonden. Of

is "werken in eigen beheer" toch geen illusie? Is er nog hoop voor hen die timmeren aan de lange weg naar zelfbeheer?

***

EINDNOTEN

---

(1). Een recent voorbeeld is het internationaal seminarie dat op 14-16 april 1983 werd georganiseerd te Sienna met als thema "associationisme en volkshuizen in Europa rond de eeuwwisseling". Vooral de bouw van volkshuizen, meest indrukwekkend materieel symbool van de coöperatieve beweging, kwam hier aan bod. Zie: Maurizio DEGL'INNOCENTI. Le case del popolo in Europa. Della origine alla seconda guerra mondiale. 1984, Sansone, Firenze. (Met een bijdrage van onze hand over het Feestlokaal Vooruit.)

(2). Voor de geschiedenis van de produktiecoöperatieën in België moet men nog steeds te rade bij: BERTRAND, Louis. Histoire de la coopération en Belgique. Bruxelles, Dechenne, 1903. Deel II. pp. 631 e.v. en SERWY, Victor. La coopération en Belgique. Bruxelles, 1946. Deel II. pp. 365 e.v..

Deze laatste schreef in 1911 een korte studie over de produktiecoöperatie in België: SERWY, Victor. La coopération de production (Germinal, VIII, 2). Gand, Volksdrukkerij, 1911.

Een historische inleiding tot deze problematiek vanuit internationaal perspectief biedt nog steeds: COMPERE-MOREL. Encyclopédie socialiste, syndicale et coopérative de l'Internationale Ouvrière. Paris, Quillet, 1913 (Deel: La Coöperation).

(3). Frans BECKER en Johan FRIESWIJK. Bedrijven in eigen beheer. Kolonies en produktieve associaties in Nederland 1901-1958. 1976, SUN, Nijmegen.

(4). Ik put ruwweg volgende tewerkstellingscijfers van produktiecoöperaties te Gent uit de brochure: De socialistische samenwerkende maatschappij Vooruit: hare geschiedenis, inrichtingen, werking en statistische gegevens. [1913, Gent]. Schoenmakerij: 60 werknemers, broodfabriek: 90, sigarenfabriek: 20, koffiebranderij: 8, kolenmagazijn: 35, kleermagazijn: 38, brouwerij: 30, suikerfabriek: 8, drukkerij: 73, bouwcoöperatie: 120-150, weverij (N.V.): 170, vlasfabriek: 250.

Samen met de 80 bedienden uit de diverse Vooruit-winkels en de 11 redakteurs en bedienden en 30 rondragers van het dagblad Vooruit komt men (in 1913) voor een niet onaardig aantal tewerkgestelden in de beweging te staan. We hebben hier het woord coöperatie in zijn breedste zin gebruikt.

(5). In de A.M.S.A.B.-kollektie bevinden zich de gedrukte bilans en verslagen van de Raden van Beheer en van Toezicht van S.M. De Vereenigde Wevers voor de jaren 1905 tot en met 1909, telkens in het eropvolgende jaar uitgegeven door de Volksdrukkerij.

Voor de geschiedenis ervan steunen we verder op het Feestschrift van HANNICK, Pol. Geschiedenis der Socialistische Naamloze Vennootschap "Vereenigde Spinnerijen en Weverijen", 1904-1929 (Gent, 1929) en de onuitgegeven licentieverhandeling van VAN DE KERCKHOVE, Dirk. Het Gents systeem: de rode fabrieken - voorbereidende studie (Gent, R.U.G., 1983).

(6). Zie de "bijbel" der produktiekoöperaties: E.F. SCHUMACHER. Hou het klein. Een economische studie waarbij de mens weer meetelt. 1973, Ambo, Baarn.

(7). Onze cijfers zijn gebaseerd op de nijverheidstellingen van 1896 en 1910.

Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896). Bruxelles, Hayez, 1900. Volume I. Dénombrement A. Répartition par commune des industries et des métiers. Anvers, Brabant, Flandre Occidentale. Pp.139 e.v. Industries du bois et de l'ameublement.

Recensement de l'industrie et du commerce (31 décembre 1910). Bruxelles, De Wit, 1919. Deuxième partie. Recensement industriel. Volume V. Pp.417 e.v. Industries du bois et de l'ameublement.

(8). Uit het artikel "Een vlaggefeest" in Vooruit, 11 april 1912, geschreven naar aanleiding van de vlaggehuldiging van de Houtbewerkers. Het bevat een korte historiek en bilan van de vereniging.

(9). Jan LAMPENS (1850-1922) was reeds in zijn prilste jeugd houtbewerker, doch werd pianomaker, vak dat hij gedurende 27 jaar in de firma Van Hyfte zou uitoefenen. Hij behoorde dus, zoals Anseele dit bij Lampens' overlijden treffend weergaf, tot de "aristokratie der ambachtsmans". Op 30-jarige leeftijd, in 1880, was hij stichter-voorzitter van de Houtbewerdersbond: in 1895 droeg deze hem voor als kandidaat-gemeenteraadslid, waartoe hij werd gekozen. In 1908 verving hij Felix Cambier als 2de socialistische volksvertegenwoordiger voor Gent-Eeklo, in 1909 werd hij schepen van Burgerlijke Stand te Gent. Tijdens de Eerste Wereldoorlog geraakte hij betrokken in een spionageproces en werd gedeporteerd: de in gevangenschap opgedane ziekte werd hem fataal. Zijn deportatie zou hem echter nog enige jaren na de oorlog tot rabiaat anti-aktivist maken. Toch zou bij zijn dood het crypto-aktivistisch satireblad Pierlala hem roemen als een politiek mandataris die eenvoudig was gebleven en zijn afkomst niet verloochende.

(10). Deze beknopte geschiedenis van de Houtbewerdersbond steunt hoofdzakelijk op Avanti's overbekende "Terugblik" (Dl. 1, pp.322-323). Gent, Het Licht, 1935.

(11). Deze cijfers zijn een compilatie uit de stakingsrepertoria van STEENHAUT, W. Stakingen te Gent 1872-1902 (onuitgegeven licentieverhandeling geschiedenis, 1969-1970, R.U.G.), en JOOS, L. Stakingen te Gent 1903-1914 (onuitgegeven licentieverhandeling

geschiedenis, 1974-1975, R.U.G.) die zelf de oudere geschiedeniswerken en enkele vroegere verslagen als basis namen.

(12).Zie: Vereenigde Houtbewerkeren en Vergulders - Gent. Zedelijk en financieel verslag voor het jaar 1912. Gent, Samenwerkende Volksdrukkerij, 1913. Voor een bijdrage van 60 centiem per week kregen de leden volgende voordelen: in geval van staking 3 fr./dag (18 fr./week), bij werkloosheid 2,35 fr. (14,10 fr./week) voor maximaal 36 dagen per jaar, bij ziekte 1,5 fr./dag (gedurende 10 weken). Bovendien hadden ze een bescheiden pensioen, reisgeld bij uitwijken naar een andere stad, onderstand bij overlijden en in geval van brand in het bedrijf. Er was eveneens een categorie leden die 50 centiemen lidgeld betaalden: ze kregen alle voordelen behalve pensioen.

(13).Drie opeenvolgende verkiezingen voor de Werk- en Nijverheidsraden illustreren het socialistische overwicht: ,
Resultaten voor de Werk- en Nijverheidsraden (bron: Vooruit)

	<u>socialisten</u>	<u>katolieken</u>	<u>liberalen</u>
1893	492	335	128
1896	728	183	275
1899	596	-	159

Hierbij dient opgemerkt dat het gaat om de afdeling "meubel- en bijhorige bouwnijverheid", in feite een gemengde afdeling was waaronder ook bvb. de schilders thuishoorden. In 1899 kwamen de katolieken niet meer op. Na 1900 zetelden automatisch de socialistten aangezien er geen tegenlijsten werden ingediend.

(14).De radicosocialisten (socialisten en progressisten) behaalden 10 mandaten, de liberalen 11 en de katolieken 10. Bij de bijgevoegde verkiezingen voor "arbeiders" behaalden de socialisten alle 4 mandaten, met meer dan 60 % der stemmen der arbeiderskiezers. Liberalen en katolieken behaalden in de verkiezing "patroons" elk 2 mandaten: globaal waren de socialisten met 14 mandaten de sterkste fractie, tegenover 12 katolieken en 13 liberalen. Deze laatsten vormden een minderheidskollege dat door de katolieken werd gedoogd.

(15).Vier- à vijfhonderd leden schijnt een minimumvoorwaarde geweest te zijn om een bestendig sekretaris te kunnen aanstellen: ook de vlas-, de katoenbewerkeren, de wevers, de metaalbewerkeren, de bouwwerklieden en de dokwerkeren overschreden rond hetzelfde tijdstip die drempel en konden een bestendig schrijver benoemen.

(16).Het reeds in voetnoot 12 geciteerde verslag.

(17).Want ondanks stedelijke subsidies bleef de werkloosheidsverzekering een zware financiële last voor de vereniging. De stad betaalde immers slechts een opleg van ongeveer 50 % van de door de vakbonden uitgekeerde werklozensteun. In 1912 b.v.b. betaalde de Houtbewerkerenvereniging voor 2.051 fr. werkloosheidsvergoeding uit aan 156 werkloze leden (1743 werkloosheidsdagen): de stedelijke opleg bedroeg 992 fr. Voor het "Gentse systeem" voor gemengde stedelijke - syndikale werkloosheidsverzekeringen moet men ten

rade bij de diverse werken en studies van de voornaamste initiatiefnemer, Louis VARLEZ. Een helder inzicht in dit systeem biedt het artikel van historicus Guy VANTHEMSCHE. De oorsprong van de werkloosheidsverzekering in België: vakbondskassen en gemeentelijke fondsen (1890-1914). In: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, mei 1985 (XI, nr.2), p.130-164.

(18).Voor een interessant werk over deze luxe-nijverheid zie: Haine, Malou. Les facteurs d'Instruments de musique à Paris au 19 ième siècle. Des artisans face à l'industrialisation. 1984, Editions de l'ULB. Het gaat hier volgens de auteur om " ... un corps d'élite, tout comme les typographes ..." (p.275) dat echter een sterke syndikale traditie kende. Opvallend is wel dat onder de ingeweken instrumentenmakers (6 % van het totaal) voor een kwart Belgen zitten (p.299). De auteur merkt ook op dat in tegenstelling tot de alomverspreide opvatting deze "aristocratie ouvrière" helemaal niet "reformistisch" was ingesteld: hun radikale mentaliteit wordt wel verklaard uit een verzet tegen de dreigende industrialisering van het beroep. De "Gentse" cijfers komen uit de gepubliceerde Nijverheidstellingen van 1896 en 1910 (deze gegevens waren echter niet onder de sektor "bois et ameublement" ondergebracht).

(19).Zie Arbeidsblad 1907, pp.1135. Deze kristelijke vereniging telde al vlug 1.020 leden. Het socialistische houtwerkersverslag van 1912 meldt een vergeefse poging om ook te Evergem een groep te stichten.

(20).Zie een verslag hierover in Vooruit van 3 oktober 1910.

(21).Zie "Ledenlijst van de Socialistische Vrijdenkersbond, 1900" (A.M.S.A.B.): Vanderhaeghen was lid samen met zijn vrouw Elodie Van Caeneghem en zijn drie kinderen Madeleine (° 9.9.1888), Leonie (° 30.3.1891) en Gustaaf (°16.8.1898). Zij woonden in de Froebelstraat nr.5. Aimé Bogaerts, voorzitter van de Bond, hield een rede bij de begrafenis van Leon Vanderhaeghen.

Wat betreft het politieke engagement van Vanderhaeghen nog dit: in zijn lijkrede stelde Edward Anseele dat hij zeker, na een overwinning van het Algemeen Stemrecht, de rijen van de socialistische parlementsfractie zou vervoegd hebben.

(22).VANDERHAEGHEN, Leon. De kanker der stielen; door de vereniging, afschaffing van het huiswerk, het stukwerk, het werk buiten tijd. Gent, Nationale Federatie der Houtbewerkeren, 1901. De ironie van Magere Hein wil dat Vanderhaeghen aan kanker overleed, in 1913, op 47-jarige leeftijd.

(23).Volgens het reeds eerder geciteerd verslag van 1912 (zie voetnoot 12) had de sekretaris zelf een loon van ~~56~~ frank per week. Ter vergelijking: een volle gast-houtbewerker verdiende gemiddeld in 1910 tussen 26,5 en 28,5 frank per week (voor een werkweek van 60-63 uren: in 1890 was dit maximum 21 frank voor een week van 70 uren). Zie: Vooruit 13 december 1910 p.6..

De meeste gegevens voor deze korte biografie van Vanderhaeghen vonden we in Vooruit 21 mei 1913 p.1; 22 mei 1913 p.1 en 23 mei p.2.

(24).Voor de hier weergegeven debatten zie: Verslagboek der Houtbewerders van Gent, 7.1.1901 tot 19.12.1902 (Fonds Algemene Centrale, A.M.S.A.B.).

De timmerman Jules CALLEBAUT werd in 1894 lid van de Vooruit doch gaf in 1918 om niet nader omschreven redenen zijn ontslag (zie Ledenboeken van S.M. Vooruit nr.1, nr.1486: Fonds S.M. Vooruit-A.M.S.A.B.). In 1912 werd hij tot Werkrechter verkozen voor de sektor Bouw.

(25).J. SCHEIRRE was schatbewaarder van de vereniging. Zie: Verslagboek der Houtbewerders ... 24.6.1902. Verder is ons niets over deze militant bekend.

(26).Alphons DEMEYER (+ 1932), pianomaker van beroep, was in 1894 lid van Vooruit geworden (zie Ledenboeken van S.M. Vooruit, nr. 76). In 1896, 1902 en 1905 was hij socialistisch kandidaat voor de Werk- en Nijverheidsraadverkiezingen, afdeling kunstnijverheid.

(27).Wie bvb. Paul De Witte's "Geschiedenis van Vooruit" kent, leest hierin dat de "aanbestedingspolitiek" van Vooruit niet altijd even "socialistisch" werd opgevat. De Witte betichtte zelfs zijn schoonbroer, de schildersbaas Edmond Van Beveren, van concurrentievervalsing bij de schilderwerken in Vooruit en tegen aanbestedingen te zijn. Zie: Paul DE WITTE. De geschiedenis van Vooruit in de Gentsche socialistische werkersbeweging sedert 1870. Gent, bij de schrijver, 1898. Pp.116.

De houtbewerders zelf hadden nog een andere "beroepsklacht" tegen Vooruit: zo zouden de meubelprijzen in Vooruit's magazijnen de socialistische meubelmakers kapotkonkurreren. Zie: Verslagboek der Houtbewerders ... 14.6.1901.

(28).Een duidelijke illustratie van deze evolutie van partijmilitant tot kleine zakenman is het "geval" Karel BEERBLOCK. Beerblock (1854-1918), een gewezen vlasarbeider, was de sekretaris van de B.W.P. te Gent tussen 1895 en 1907. In 1907 trok hij naar Lokeren om er onder één der armste groepen van thuiswerkers, de bewerkers van konijnenvellen (waaruit o.a. vilt wordt gemaakt), een produktiekoöperatie op te zetten, dit met instemming van de Gentse B.W.P. en met financiële steun van Ernest Solvay. Beerblock zette zijn bevindingen te boek in een meer omvattende studie over deze nijverheidstak: L'Industrie des peaux de Lapins et de Lièvre en Flandre. Bruxelles, Lamertin, 1912. Deze koöperatie werd al vlug een persoonlijk bedrijf van Beerblock: in 1909 brak er zelfs een staking tegen hem uit (zie Vooruit van 29.1.1909 en 2.2.1909). Toen het boek in 1912 verscheen, werd Beerblock, ooit een "idealist, een apostel", nu een "valschen profeet" genoemd (Vooruit 26.1.1912).

(29).Juist Vanderhaegens brochure uit 1901 ging hiertegen in.

(30).DE HOUTBEWERKER (december 1902 - februari 1907) "Orgaan der Gentsche Houtbewerders", was een onooglijk blaadje, dat onregelmatig verscheen "volgens ondersteuning". De kollektie is verspreid en hoogst onvolledig. Zie VOORDECKERS, E. Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Leuven, Nauwelaers, 1964, p.201.

(31).Zie Karel BEERBLOCK. Hulde aan Vooruit ter gelegenheid van zijn 25 jarig jubelfeest 1881-1906. Gent, Volksdrukkerij, 1906 p.59. Voor het overige bestond er in België slechts één voorbeeld van een enigszins succesvolle houtbewerkerenkoöperatie. Na een staking in 1897 werd te Molenbeek "Les Menuisiers-Charpentiers Réunies" opgericht, met financiële steun van de Londense Trade Unions. In 1903 werkten in deze koöperatie 20 arbeiders die in dat gans jaar een 3000 frank nettowinst boekten (er bestond een 60-urige werkweek). Deze produktieassociatie verdween na de eerste wereldoorlog (zie: BERTRAND, Louis. Op. Cit., Deel II, p.667 en SERWY, Victor. Op. Cit., Deel II, p.365).

Bijlage: de tekst van Leon Vanderhaeghen

VERSLAG OVER HET STICHTEN EENER COPERATIE.

Gent die de bakermat is van het socialisme, van de organisatie der vakverenigingen, is ook de bakermat der Coperatie van verbruik, en langzaam wordt zij geroepen de bakermat te worden der Coperatie van voortbrengst.

Nogthans gaat dit laatste met veel moeilijkheden gepaars, en deze zaak heeft niet zooveel schitterends in zich dan de cooperatie van verbruik, de schoonste en edelste zaken zijn ook deze waarvoor meest moet gestreden worden, en geen vak heeft meer moeilijkheden dan het onze om er mede te beginnen: wij hebben ons voor doel gesteld hier eenige bezwaren en voordelen op te sommen, die wij ter beoordeling der leden overlaten.

De concurrentie.

Zullen wij kunnen concurreeren of mededingen voor werkmanshuizen, aan prijzen die heden gesteld worden, aan prijzen van 8,50 tot 9,00 de meter voor kozijnen, voor trappen waarvoor 2,50 tot 4,50 den trede betaald worden, waaronder er reeds zijn voor burgershuizen.

Zullen wij zelf kunnen concurreeren, tegenover de bazen die werken uitvoeren van grooten omvang, met de loonen die heden bij ons gewonnen worden, er bij gevoegd de kosten van licht, vuur, huishuur, assurantie tegen ongevallen en brand, lasten, patenten, enz.

Het zal voor ons des te moeilijker zijn omdat wij nooit een cliënteel zullen hebben als de bazen, die in de meeste gevallen zeer goede werken in daghuur hebben waar zij aan mogen rekenen en stellen wat zij willen.

Zullen wij dezelfde bedriegerijen durven doen, in het uitvoeren van werken zooals de meeste bazen doen.

Wel ingezien hebben wij maar kansen mede te dingen in de werken van den staat en stad, omdat daar nog goed werk geeischt wordt, en de werklieden een minimum loon moet verzekerd worden, ook hier en daar aan een groot werk waar de onderkruipers niet aan kunnen, en aan de werken der maatschappij Vooruit.

De finantie.

Hier rijst de groote vraag waar zullen wij de noodige gelden halen, er wordt wel gezegd wij hebben 3 maanden krediet voor het betalen onzer koopwaren, en midderwijl kunnen wij reeds kortingen bekomen, maar wij zullen werken tegenkomen waar wij met 20, 30 en meer mannen zullen aanwerken, deze mannen zullen natuurlijk geene 3 maanden kunnen wachten op betaling, daarenboven zullen wij voor stads en staatswerken borgen moeten storten.

Ook hebben wij risico van winst en verlies, want elk kan zich misrekenen, aan alle werken kunnen er ongelukken of ongevallen gebeuren.

Zullen wij gansch ons kapitaal wagen, of wel een deel, welk deel? Zullen wij de stielen die bij het bouwvak niet behooren, zooals meubelmakers, pianomakers, beeldhouwers, draaiers, kuipers, mekaniekwerkers, enz., die voorzeker het grootste deel der Vereeniging uitmaken, warm kunnen krijgen om hun geld in dergelijke onderneming te wagen.

Zullen wij aandeelen uitgeven en de leden laten sparen iets wat een slechts stelsel is omdat we nooit op vast kapitaal kunnen rekenen, daar het minste er in een huis voorvalt de leden terug om hun geld zouden komen, ten anderen zijn wij dan verplicht de spaarders eerst en vooral werk te verschaffen, iets wat ons de handen sluit.

Zullen wij dan spoedig de meubelmakers niet hebben die ook zouden aandringen op cooperatie?

Aanwerving van personeel.

De aanwerving van het personeel zal ook eene van de grootste moeilijkheden medebrengen. Zullen wij mogen opzetten en afstellen naar goeddunken, dit zou vooral noodig zijn om dat laat het ons maar zeggen alle leden niet opgewassen zijn in cooperatie te werken, want het moeten eerlijke lieden zijn, geene dronkaards, naarstig en goed op de hoogte van hun werk zijn omdat wij naar volmaking streven en hooger loonen betalen dan aldus en met veel meer moeilijkheden te kampen hebben dan wie ook.

Zullen wij daarenboven niet blootgesteld worden aan laffe verdachtmakingen, van voorkeur te geven bij aanvaarding van gasten dat vriendjes de voorkeur zullen hebben - enz.

Zullen de gasten wel hunne roeping zelf begrijpen, zullen zij onderling wel overeenkomen, zullen wij van hunne vrienden opmerkingen dulden. Zullen zij onderling aan elkander wel de opmerkingen durven maken, zullen zij elkander niet van overdragerij beschuldigen wanneer er aan het bestuur klachten gedaan worden die noodzakelijk zijn, omdat er bij ons niet gezweept mag worden, en elken werkmán belanghebbende moet zijn. Zullen zij begrijpen dat zij aan de control van iedereen zijn bloot gesteld, dat er altoos en door iedereen naar hunnen handel en wandel zal gezien worden. Zullen zij in plaats van onderling op deze of genen bestuurder te vitten, ons medehelpen te besturen en alles te helpen regelen, in een woord ons met raad en daad bij staan?

Het bestuur.

Zal het bestuur der cooperatie die dus alle werken en alle verantwoordelijkheid in handen zal hebben, alle lasten te dragen heeft, wel dan moed bezitten aan de lage verdachtmakingen te weerstaan, overtuigd als zij zijn dat geen enkel bestuur eener vereeniging verplicht is cooperatie te stichten en te besturen, gezien al de moeite die zij aan deze zaak zullen wijden, belangloos zal zijn, daar er voor geen enkelen post vergoeding zal geschonken worden, zullen zij hunnen ogen kunnen sluiten voor alle vriendschapsbanden, en voor deze zaak hunne eer en waardigheid in de waagschaal leggen, daar deze geheel dikwijls zal gekrenkt worden. Zullen zij van die gasten, dus onze vrienden, die in de

coperatie werken en wien opmerkingen gemaakt moeten worden niet onze vijanden maken. Zal de groote moeilijkheid niet komen dan wanneer er zal moeten afgesteld worden.

Zullen zij niet te veel zorgen aan de coperatie wijden en zal er onze Vereeniging niet onderlijden, zal er in de Vereeniging zelf geen twist door ontstaan, en ons ledental niet verminderen. Dit laatste zien wij te Brussel gebeuren, ook bij de metsers te Gent gaat het in de Vereeniging niet al te best.

Hoe zullen wij ons inrichten voor schrijnwerkerij alleen? Zulks is eene onmogelijke zaak of anders zullen wij ons moeten aanstellen als onderaannemers en dit kan niet zijn ten eerste omdat de meeste winsten in de handen van andere zou gaan, en ten tweede omdat wij uit beginsel tegen alle onderaannemingen zijn. Dus zullen wij ons moeten inrichten als aannemers die zowel schrijnwerk als metselwerk zullen aannemen.

Maar zal deze soort van coperatie ons niet in twist doen vallen met de metsers, zal de partij in haren schoot 2 vereenigingen dulden die elkaar de concurrentie zullen aandoen?

Dit zijn de bezwaren die ons moeten bezig houden en waarvoor wij moeten doordrongen zijn dat zij bestaan en waarvoor wij moeten zorgen dat deze zaken ons niet ontmoedigen, en al deze oorzaken van twist en ondergang zoveel mogelijk moeten voorkomen worden.

Nu het nut.

De cooperatie is en moet ons ideaal zijn, ten eerste om aan te toonen dat wij opgewassen zijn zelf te werken zonder bazen, aldus ons socialistisch beginsel huldigende dat zegt dat alle tusschenpersonen kunnen en moeten vervangen worden, ten tweede door te coopereeren vormen wij een groep vrije mannen die voor ons beginsel en onze vereeniging kunnen en moeten werken, 3e aldus zullen wij aan onze werkeloze leden werk kunnen verschaffen, 4e zullen de gasten in de samenwerking gebezigd gedwongen zijn propaganda te maken door het loon te doen stijgen op de andere werkhuizen daar hun loon met dit van andere werkhuizen nauw in verband zal komen. 5e zullen wij met het geld aan de werken gewonnen, gemakkelijker onzen inkas vergrooten en dus gemakkelijker het hoofd aan de bazen bieden, 6e wij zullen door de winsten ons werkelozenfonds recht kunnen houden, die nu maar in een erbarmelijken toestand verkeert, en waarvan de toekomst er met den dag zwakker uitziet gezien de werkeloosheid alle dagen verergert. Wanneer de zaken goed zouden gaan, zouden wij onze voordelen van Pensioen kunnen uitbreiden. 8e wij zullen onze kennissen op vakgebied oneindig vergrooten, hetgeen wij in de huidige toestand uiterst noodig hebben. 9e wij zullen aan de bazen kunnen bewijzen dat het mogelijk is, in slechte voorwaarden, en met groote loonen en korte werkuren winsten te verwezenlijken.

Hoe wij ons zouden moeten inrichten.

Vooreerst zouden wij een Comiteit samenstellen samengesteld uit 11 leden waarvan 5 beheerders en 6 commissarissen zouden zijn, deze zouden zich wettelijk doen herkennen ten einde de finantiele moeilijkheden met sommige lieden te voorkomen en om mede te kunnen dingen in de stad en staatswerken en ons terzelfder het noodige

credit te kunnen verschaffen bij de leveranciers, hierover zou dan een uitgebreid reglement moeten gemaakt worden die rechten en plichten van dit comiteit voorschrijft, hoe de prijzen op zouden gemaakt worden, enz.

Wat nu al de moeilijkheden vroeger opgesomd betreft zooals verantwoordelijkheid van bestuur, lasten, te veel tijd aan copera-tie besteden, enz. dit kunnen wij voorkomen als allen willen helpen, maar wij moeten willen en helpen moeten wij, en iedereen die het goed meent zal helpen en zich niet laten afschrikken door kleinzielige personen of feiten, maar altijd het grootsche van ons doel voor ogen hebben.

Wat nu aangaat den twist met de metsers die vreezen wij niet, wij gaven er geene aanleiding toe, maar die de bal werpt mag hem terugverwachten, en die onze leden uit ellendig winstbejag op zijde zetten, om den voorkeur te geven aan onvereenigde loonbeder-vers, hewel hen stellen wij gelijk met de bazen, zij willen wel minimumloon voor hen maar voor andere vakken herkennen zij het niet, wij zullen in onze samenwerking vooral en voor allen het minimum loon eerbiedigen, maakt dit de winsten wat kleiner de innige voldoening zal grooter zijn, door de overtuiging dat wij brood en welvaart voor allen willen, aldus onze kenspreuk indach-tig wezende van een voor allen en allen voor een.

Leon Vanderhaeghen

***